

KLASIČNI JEZIKI IN UČNE USTANOVE PRI SLOVENCIH DO LETA 1918

V stoletjih preseljevanja narodov so bili z razpadom zahodno rimskega cesarstva v glavnem uničeni tudi dosežki Rima na področju šolstva¹.

Cerkev pa, ki je seveda znotraj cesarstva bistveno doprinesla k njegovemu propadu, je sprejela ostanke poznorimske kulture in postala njihov posredovalec (nosilec kontinuitete) novim ljudstvom, novemu času². Povezala je etnično različna ljudstva zahodne in deloma srednje Evrope v enotno državo z enotnim jezikom: latinščino, ki je postala svetovni jezik krščanskega sveta. Latinščina ni bila samo uradni jezik cerkve, ampak je postala tudi jezik uprave, poslovnega življenja³. Njena raba pa se je z misijonskimi akcijami in karolinškimi osvajanji tudi teritorialno vse bolj širila; njeno poučevanje je postalo nujna potreba. Uvedba latinščine kot jezika uprave v frankovski državi Pipina Malega in Karla Velikega (8. in začetek 9. stoletja) kljub temu ni bila tako samozumljiva⁴. Ni se mogoče tu spuščati v vprašanja novo izoblikovane latinščine okrog leta 800 — ki so ji dali prizvok irski misionarji, kakor tudi ne v vprašanja nastanka cesarstva na zahodu, čeprav niso brez pomena za našo temo⁵. Poudarimo le, da se je s Karlom Velikim posrečila enkratna sinteza dveh kultur, zraslih z antike in v veliki meri germanske biti — karolinška renesansa, nanjo pa se je navezala kultura visokega in poznega srednjega veka. Postavljeni so bili temelji zahodne kulture⁶.

¹ T. Ziegler, *Geschichte der Pädagogik mit besonderer Rücksicht auf das höhere Unterrichtswesen*, München 1908, str. 17.

² F. A. Eckstein, *Lateinischer und griechischer Unterricht*, Leipzig 1887, str. 43.

³ F. A. Eckstein, *Lateinischer Unterricht, Geschichte des lateinischen Unterrichts, Encyclopädie des gesammten Erziehungs und Unterrichtswesen*, XI, Bd., Gotha 1878, str. 505—506.

⁴ P. Riché, *Education et culture dans l'occident barbare*, Paris 1962, str. 353; J. Dhondt, *Das frühe Mittelalter*, Fischer Weltgeschichte, Bd. 10, Frankfurt am Main 1968, str. 325; F. Lot — Ch. Pfister — F. L. Ganshof, *Histoire du Moyen Age*, Paris 1928, str. 611; J. le Goff, *Srednjevekovna civilizacija zapadne Evrope*, Beograd 1974, str. 324.

⁵ *Zgodovina v slikah*, Ljubljana 1976, VIII. (700—950), str. 3483—3484, (slovenska izdaja *Welt- und Kulturgeschichte*, Holle Verlag GmbH, Baden-Baden).

Oblikovanje kapiteljskih in samostanskih šol v karolinški državi v času Karla Velikega, ki tudi v tem pogledu predstavlja najjemenitnejšo osebnost srednjeveškega zahodnega duhovnega življenja, tudi za Slovence po njihovi vključitvi v frankovsko državo, torej v krog zahodne kulture, sredi 8. stoletja, ni brez pomena. Te učne ustanove, katerih vsebina pouka je v glavnem temeljila na poučevanju antičnih sedmerih svobodnih umetnosti (*septem artes liberales*) so se razvile v najpomembnejša središča izobraževanja in znanja; preko njih je cesarski dvor s pomočjo osrednjega izobraževališča frankovske države, samostanske šole v Toursu, vzpostavil duhovne vezi z vsemi deli države⁷.

Kakor za druga področja družbenega življenja je imelo pokristjanjevanje Slovencev tudi za vzgojno delo prelomni pomen. Do tega časa pri Slovencih ne moremo govoriti o kakem namernem prizadevanju za uresničitev določenih vzgojnih smotrov. Vzgojno je vplival le sam način življenja⁸. Res je, da se je krščanstvo med Slovenci širilo v dveh oblikah — s pritiskom in prepričevanjem; pa je bila vendarle oblika pritiska vsaj v karolinški misijonski akciji odločilna. Pritisk pa se je nadaljeval tudi po krstu⁹. Ker so misijonarji poučevali nepismene osebe, je bil seveda mogoč en sam način pouka: razne verske obrazce so ponavljali v materinščini in latinščini toliko časa, dokler se jih niso zapomnili na pamet. V skladu z načeli irske misijonske metode so salzburški misijonarji učili posamezne verske in molitvene obrazce najprej v domačem in nato v latinskem jeziku¹⁰.

Nosilci misijonarstva v Karantaniji so se verjetno usposabljali v Salzburgu, kjer je imel samostan sv. Petra od ustanovitve dalje svojo šolo in jo je zlasti razvil v karantanski misijonski akciji dokaj aktivni salzburški nadškof Arno. Verjetno že v tem času niso poučevali tu samo branja, pisanja in petja (psalmov), kar je bila poleg krščanskega nauka minimalna vsebina pouka v šolah te vrste, temveč še kaj več iz okvira sedmerih svobodnih umetnosti. Misijonarje za Karantanijo s v 8. in 9. stoletju zelo verjetno usposabljal tudi šole v samostanih Kremsemünster, Chiemsèe, Nieder Altaich, Freising in Innichen¹¹. Šole so bile potrebne tudi zaradi duhovčine, ki je v prvi polovici 9. stoletja za-

⁷ Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979, str. 123—131; Zgodovina v slikah, o. d., str. 3495—3501.

⁸ V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I, Ljubljana 1963, str. 14.

⁹ I. Grafenauer, Karolinška kateheza ter izvor brižinskih spomenikov, Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede, Ljubljana 1936, str. 14.

¹⁰ V. Schmidt, Zgodovina, I, o. d., str. 15; B. Grafenauer, Ustoličenje ko-roških vojvod in država karantanskih Slovencev, Ljubljana 1952, str. 535.

¹¹ V. Schmidt, Zgodovina, I, o. d., str. 15; A. Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, Leipzig 1889, II, str. 384; Toischer, Die ältesten Schulen Österreichs Jahresbericht d.k.k. Neustädler Obergymnasiums in Prag, 1899, str. 13; Specht, Geschichte des Unterrichtswesens in Deutschland von den ältesten Zeiten bis zur Mitte des 13. Jahrhundert, Stuttgart 1885, str. 358; Fastlinger, Kleine Mitteilungen über Altbayerns älteste Klosterschulen, Mitteilungen der Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte, Berlin 1898, str. 181; F. Ostanek, Beležke o prvi šoli na nekdanjem slovenskem ozemlju, Zgodovinski časopis, 1977/31, str. 209—214.

sedla prve pražupnije v Karantaniji in ne samo zaradi misionarjev. Podoban pomen kakor salzburska šola je imela za šolanje duhovščine, ki je delovala na Slovenskem južno od Drave, šola v Čedadu¹². Zaradi fragmentarnosti virov pa ni mogoče točno ugotoviti, ali so bili med tistimi, ki so se v tem času mogli šolati, že tudi osebe slovenskega rodu.

Ko pa je po uporju Ljudevita Posavskega in zlasti v zvezi z upravno reformo vzhodnoalpskega ozemlja v prvi polovici 9. stoletja pričela slovenska vrhnja družbena plast propadati, so vse bolj izginjale možnosti, da bi si mogli slovenski sinovi posvetnega stanu utreti pot do izobraževanja. V teh pogojih so po madžarskih vpadih v 10. stoletju in v zvezi s ponovno kolonizacijo in germanizacijo nastale na Slovenskem prve šole.

Prve pri nas izpričane srednjeveške šole so že omenjene stolne šole, višje šole na sedežih škofij. Omenjajo se v Kopru v 12. in 13. stoletju, od 12. stoletja dalje pa predvsem pri kapitlju prve stalne škofije na slovenskem ozemlju, Krki na Koroškem¹³. Vsekakor bi bile te šole za Slovence pomembnejše, če bi imeli že v tem času stalna cerkvena središča na našem ozemlju. V zadnjih stoletjih srednjega veka so te šole zaradi pojava univerz, ki so jim odvzele najboljše učitelje in učence, izgubile mnogo na pomenu; pa tudi njihova učna raven je močno padla. Sicer pa je podoba razširjenosti in vloge šol na Slovenskem v visokem in poznem srednjem veku podobna razmeram drugod po Evropi. Poleg omenjenih stolnih šol eksistirajo še samostanske šole, namenjene predvsem redovniškemu naraščaju, ki so po včasih sprejemale tudi zunanje učence, posebno iz vrst plemstva; nadalje obstoje župnijske šole, deloma v mestih in trgih, deloma tudi na vasi; končno obstoje še mestne šole, ki jih vzdržujejo mesta in trške občine. Značaj teh šol je različen. Samostanske, župnijske in del mestnih je po učnem jeziku latinski, na drugi strani pa so tako imenovane „nemške“ (v obmorskih mestih „italijanske“) šole, kjer je pouk potekal v nemščini oziroma italijanščini in latinščini¹⁴.

O vsebini pouka in njegovem nivoju na naših srednjeveških šolah je mogoče sklepati le po analogiji z razmerami v enakovrednih šolah drugod in po fragmentarnih podatkih pri nas, vendar očitno srednjeveške šole na Slovenskem niso v ničemer zaostajale za enakimi vzgojnimi in izobrazbenimi ustanovami v tujini, saj se je njihov ustroj rav-

¹² F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev, I, Ljubljana 1902, str. 342—343, št. 304; prav tam, II o.d., str. 71, št. 83; C. F. Czoernig, Das Land Görz und Gradisca, Wien 1873, str. 208, 453; J. Gruden, Vzgoja in izobrazba duhovščine na Slovenskem v srednjem veku, Katoliški obzornik, 1902/VI., str. 238; V. Schmidt, Zgodovina, I., o.d. str. 17.

¹³ Jaksch, Monumenta historica ducatus Carinthiae, I., št. 342, 351, 462, 478, 526; prav tam, II., št. 602, 605, in 684.

¹⁴ P. Simoniti, Humanizam na Slovenskem in slovenski humanisti od srede XVI. stoletja, Ljubljana 1979, str. 113; V. Schmidt, Zgodovina, I., o.d., str. 17—31; J. Ciperle, Srednje šole in višji študiji na Slovenskem — s posebnim poudarkom na severovzhodni del — do leta 1918, Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogensdorf, Bd. 8, Szombathely 1978, str. 266—267.

nal po istih načelih in potrebah. Dokaz za njihovo enokovrednost pa smemo videti v razmeroma velikem številu šolarjev iz naših krajev, ki so hodili uspešno študirat na tuje univerze¹⁵.

Izhodišče za vsebino pouka v večini šol so bile zahteve do poklicnega znanja duhovnikov. Te zahteve so usmerjale vsebino elementarnega pouka v teh šolah ves srednji vek. Učenci so se morali najprej naučiti dobesedno razne verske in molitvene obrazce in sicer v jeziku, ki jim je bil nerazumljiv, v latinščini. Potem so pričeli z učenjem branja in pisanja¹⁶. Od učiteljeve prizadevnosti je bilo odvisno ali je k pouku branja še pritegoval pouk osnovnih pojmov latinščine, predvsem razlago tistih besed, ki so jih učenci brali oziroma memorirali. Na tej osnovi se je začel pouk sedmerih svobodnih umetnosti. Njihova povezava v dva kurza — trivij in kvadrivij — se je izvršila že v šolah rimskega cesarstva; zgodnji srednji vek pa jo je enostavno prevzel v svojo šolsko prakso. Trije jezikovni predmeti — gramatika, retorika in dialektika ali logika, so sestavljali trivij, štirje matematični predmeti — aritmetika, geometrija, astronomija in glasba pa kvadrivij. Najvažnejši učni predmet, osnova ostalim, je bila latinska gramatika. K njej pa niso prištevali le slovnice, temveč jezikovni pouk v celoti, tudi čtivo in spisje. Srednjeveški šolniki so namreč metodo latinskega pouka v glavnem kar prevzeli iz antike, čeprav latinščina ni bila materinščina njihovih učencev, le da so jim spočetka neznane besede pri nas prevajali v nemščino oziroma italijanščino, s tem je bilo slovenskim učencem šolanje otežkočeno tudi še iz jezikovnih razlogov. Pouk latinščine je bil zelo dolgotrajen. Zahteval je mnogo več učnega časa kakor druga dva predmeta trivija skupaj. Kot učbenik za pouk gramatike je sprva služil znameniti „Donat“, tj. *De partibus orationis ars minor* delo Aeliusa Donatusa, rimskega gramatika in retorja iz srede 4. stoletja; delo, ki je bilo mnogokrat predelano, pač za vsakokratne šolske potrebe. Donata so uporabljali predvsem učitelji, pri tem pa so posegli tudi še po osemnajstih knjigah *Institutionum grammaticarum*. — bizantinskega gramatika Prisciana. Pozneje je Donata in Prisciana izrinil Alexander de Villa Dei s svojim *Doctrinalom*. Za čtivo pa, pri katerem so pesniki imeli prednost, so uporabljali v latinščino prevedene Aesopove fabule *Catonis sententiae*, tj. za šolsko rabo sestavljen priročnik moralnih izrekov in seveda predvsem Vergila¹⁶. Ker pa je meniški duh še vedno pogosto kazal strah pred poganskimi avtorji so Vergila pri šolskih berilih nadomeščali s Prudencijem kot *disertissimum atque christianissimum poetam*. Čtivo je v celoti služilo pouku

¹⁵ F. Zwitter, Višje šolstvo na Slovenskem do leta 1918, Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, 1919—1969, Ljubljana 1969, str. 15—16; J. Ciperle, Gimnazije in njihov pouk na Slovenskem do srede 19. stoletja, Razstavni katalog Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana 1976, str. 5.

¹⁶ V. Schmidt, Zgodovina, I., o.d., str. 31—34; E. Kriek, *Bildungssysteme der Kulturvölker*, Leipzig 1927, str. 260—288. T. Ziegler, o.d., str. 24. 28; G. Strakosch — Grassmann, *Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens*, Wien 1905, str. 2—6.

gramatike, metrike in prozadike (del metrike), avtorji proze so bili zapostavljeni. Pouk retorike in dialektike v srednjem veku ni bil tako važen, a tudi po vsebini sta se ta dva predmeta spremenila.

Ves trivij in kvadrivij, ki naj bi hkrati uvajala v študij teologije, so posredovale svojim učencem seveda samo naslovitejše samostanske in stolne šole v Evropi. Na Slovenskem ni mogoče dokazati niti vsega trivija; čeprav so ti podatki danes še nepopolni, vendar verjetno odražajo dejansko stanje¹⁷.

II

Na prehodu iz poznega srednjega veka v novi vek določata dva pojava humanizem oz. renesansa in reformacija — podobo evropske kulture. Renesansa in renesančni humanizem sta bila avtohtoni sad Italije, ki sta se preko krogov izobražencev, predvsem na dvorih fevdalnih gospodov, na prelomu 15. in 16. stoletja širila po vsej zahodni in srednji Evropi. Novo gibanje je v nasprotju s srednjim vekom usmerilo pozornost na človeka in spoznavanje človeka. Pri tem so najostreje kritizirali srednjeveško življenje in njegovo miselnost. Osnovne značilnosti renesančne miselnosti so se izražale tudi v vzgojnih pogledih humanistov. Tako imenovana humanistična pedagogika 14.—16. stoletja je v nasprotju s fevdalno pedagogiko srednjega veka naglašala humanost, človečnost, ki naj bi postala tudi na vzgojnem področju najvišja vrednota, nadalje vrednost otrokove osebnosti, skladni razvoj duha in telesa, individualno vzgojno delo itd. Osnovno sredstvo za doseganje teh vzgojnih idealov jim je bila klasična izobrazba, proučevanje antičnih pesnikov in pisateljev ter seveda antičnih jezikov, tj. namesto „burbarske“ a žive srednjeveške latinščine pouk klasične latinščine ter grščine, ki je srednjeveški zahod v bistvu ni poznal¹⁸.

Humanizem ni preoblikoval samo karakter latinščine (namesto živega, uvedba pouka mrtvega jezika), ampak je moral spremeniti tudi učne cilje in učne metode pouka gramatike in retorike. Donat in Alexander de Villa Dei sta počasti izginjala iz šol. Njuno mesto pa so zavzemali klasični avtorji in njihove imitacije (od Agricola do Sturma in njegovih naslednikov)¹⁹. Težišče bæril je prešlo na Cicerona, Vergila in Quintiliana. Sicer pa so avtorje izbirali le pod vidikom, da je bilo mogoče pri njih najti in se učiti ornamenta et lumina. Klasične lati-

¹⁷ Handbuch der Erziehung- und Unterrichtslehre für höhere Schulen, Didaktik und Methodik der einzelnen Lehrfächer I, München 1898, str. III/4; V. Schmidt, Zgodovina, I., o.d., str. 34.

¹⁸ Zgodovina v slikah (Welt- und Kulturgeschichte), XI., o.d., str. 4941—4942, 4971—4980; L. Žlebnič, Obča zgodovina pedagogike, Ljubljana 1959, str. 59—65; Encyclopädisches Handbuch der Pädagogik (Rein), V. Bd., o.d., str. 328—329; F. Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts, Bd. 1, Leipzig 1890, str. 322; V. Schmidt, Primerjalna zgodovina pedagogike, Ljubljana 1973, str. 6—7.

¹⁹ Das neue Lexikon der Pädagogik (Herder), 3. Bd., Freiburg im Breisgau 1972, str. 37.

ske vzorce so študirali, opazovali, ponavljali, izvajali iz njih teorije in osvojena pravila utrjevali v vajami. Tako ni čudno, da se je humanistična pedagogika 16. stoletja na kraju izrodila v formalno učenje klasičnih jezikov.

O odmevih humanizma, ne izključujoč vzgojno področje, je moč govoriti tudi na Slovenskem. Humanistična pedagoga sta bila npr. domača človeka Lenart Budina in Adam Bohorič, rektorja ljubljanske stanovske šole, protestantske gimnazije, ki je brez dvoma sad tega gibanja in pedagoških nazorov reformacije²⁰. Srednji vek izraza gimnazije, kakor seveda šol tega tipa, torej šol, ki bi svoje učence usposabljalje za neposreden prehod na univerzo, ne pozna. Ta doba, kakor smo videli, pozna le elementarne poklicne šole in univerze, ki je pa Slovenci v vsem obravnavanem obdobju nismo imeli²¹.

Protestantski stancovski šoli v Ljubljani (1563) in Celovcu (1553) sta bili v prvi vrsti šoli za učenje jezikov. V srednjem veku, pa tudi v dobi humanizma in reformacije je veljalo splošno prepričanje, da je vse kar mora človek vedeti, že zapisano. Gre le še za to, da si te tekste pravilno razlagamo in pravilno razumemo; zato znanja niso iskali s proučevanjem narave in človeka, ampak so si ga pridobivali le iz knjig. Naloga znanstvenega študija pa je bila usposobiti mladino, da bo sposobna spoznati to, kar je že ugotovljeno in zapisano v delih antičnih avtoritet (Aristotela, Herodota itd.) — v hebrejščini, grščini in latinščini. Torej je bilo za spoznavanje stvari najprej potrebno poznavanje jezikov (grškega in latinskega). V šolah se je to odražalo tako, da je prišla na prvo mesto beseda: z njo je morala učence oboževati latinska šola, nato pa šele stvar (teologija, jus, medicina), kar je bila naloga univerze. Tudi protestantizem namreč glede temeljnega nazora fevdalne pedagogike, češ, da z znanjem jezikov pridemo do znanja stvari, ni ničesar spreminjal, le da je namesto srednjeveške latinščine uvajal klasično ter je priključil še grščino, ponekod pa tudi hebrejščino²².

V protestantskih latinskih šolah 16. stoletja pa se učenci niso učili jezika samo pravilno pisati, ampak tudi pravilno in dovršeno govoriti, predvsem latinščine, ki je takrat bila jezik znanosti. Izšolati govornika je bil namreč eden glavnih ciljev teh šol, kajti v času, ko je bil tisk še v povoju, je govorjena beseda ustvarjala javno mnenje. Kdor je torej hotel učinkovati na ljudi in protestanti so to vsekakor hoteli, je to nujno moral obvaladati. Dober govornik pa se je poleg tega moral izražati tudi logično pravilno in učinkovito, zato so na jezikovni pouk navezovali pouk dialektike in retorike. Prav znanje je-

²⁰ V. Schmidt, *Primerjalna zgodovina*, o. d., str. 7; J. Ciperle, *Gimnazije*, I o. d., str. 5—6; *Encyklopädie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens*, 5. Gd., Botha 1866, str. 355—392; G. Mertz, *Das Schulwesen der deutschen Reformation im XVI. Jahrhundert*, Heidelberg 1902, str. 151.

²¹ V. Schmidt, *Zgodovina*, I., od., str. 42—64; J. Ciperle, *Gimnazije*, I., o. d., str. 5.

²² V. Schmidt, *Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju*, Ljubljana 1952, str. 119; Strakosch — Grassmann, o. d., str. 27—43.

zika, tj. latinščine, dialektike in retorike je po mnenju humanistov in protestantskih šolnikov pomenilo vrhunec izobrazbe, ki jo more dati latinska šola, namreč elokvenco; to je sposobnost, se izražati jezikovno pravilno, logično in učinkovito. Vsebina, o čemer je kdo govoril, pa ni bila tako važna; glavno je bilo, da se govornik ni pregrešil proti elokvenci²³.

Pot, ki je pripeljala do elokvence, je imela tri stopnje. V prvi fazi so dijaki dobivali osnovne spretnosti v branju in pisanju in najmanjšo zalogo latinskih besed; jezikovni zaklad so si namreč začeli zbirati še preden so se začeli učiti gramatiko. Prva knjiga, ki so jo uporabljali za začetnico je zato bila besednjak. Na drugi stopnji se je pričel pouk gramatike (latinske), ki je spremljal odslej učence do konca šolanja. Zbiranje besednega zaklada pa se je nadaljevalo z učenjem posameznih besed in celih stavkov na pamet (iz dialogov Sebald Heydena, Katona mlajšega in iz latinskega Brenzovega katekizma)²⁴. Hkrati z branjem in recitiranjem besed je moral učitelj z največjo skrbjo paziti, da so učenci posamezne glasove in celo besede izgovarjali pravilno, jasno, razločno in s poudarkom. Pouk gramatike pa se je začel z oblikoslovjem, ki se mu je pozneje, ko se je pouk oblikoslovja poglobil, priključila še sintaksa. Oboje so učenci vadili ob čitvu, na kar Bohoričev in Frischlinov šolski red v Ljubljani večkrat opozarjata. Istočasno s sintakso so se učenci začeli učiti še prozodijo, ki so jo podobno kakor gramatiko ob čitvu v prozi — vadili ob čitvu v verzih. Hkrati s tem so se učili še pesmi na pamet ali jih razvezovali v prozo. Tudi prozodija naj bi usposabljala učence za dobre govornike, da bi znali oblikovati svoje misli še v vezani besedi, kar je takrat tudi spadalo h govorniški spretnosti. Prozodije s primeri vred se niso učili zaradi estetskega užitka ali estetske vzgoje, pač pa zaradi oblikovanja jezika. Isti smoter so imele tudi posebne govorne vaje: recitiranje dialogov z razdeljenimi vlogami, ter Terencijevih komedij. Sem lahko uvrstimo še recitiranje Cicerona kot najvidnejšega rimskega govornika ter disputacije. Istočasno s sintakso, torej takrat, ko so znali učenci že nekaj oblikoslovja in si pridobili že več besednega zaklada, so prišle na vrsto stilistične vaje: prevajanje iz nemščine v latinščino, „posnemajoč Cicerona in Terencija“, kakor je zahteval v Ljubljani Frischlin²⁵.

Sintaksa s prozodijo ter Cicero z govornimi in stilističnimi vajami so uvajale tretjo glavno stopnjo pouka: pouk dialektike in reto-

²³ F. Paulsen, I., o.d., str. 353—355; V. Schmidt, Zgodovina, I., o.d., str. 84.

²⁴ Sebald Heyden (1498—1561), rektor latinske šole v Nürnbergu (od 1524—1561), je sestavil latinsko-nemški slovarček, besednjak stvari. Ta „Nomenclatura rerum“ se omenja v mnogih protestantskih šolskih naredbah. Besednjak je razdeljen na sedem oddelkov (lekcij), za vsak dan v tednu eden. (Neue Jahrbücher für das klassische Altertum und für Pädagogik, XI, Jahrgang 1908, str. 284.)

Johann Brenz (1499—1570), württemberški reformator in viden protestantski šolnik. Leta 1527 je napisal kratek katekizem „Fragestücke des christlichen Glaubens für die Jugend“ (catecismus minor), ki ga je namenil mladini in je bil v protestantskih šolah močno razširjen v nemščini, latinščini in grščini.

²⁵ V. Schmidt, Pedagoško delo, o.d., str. 39—58, 189—202, 88—113, 203—224.

rike ter grščine, ki jo je moral po mnenju humanističnih in protestantskih pedagogov poznati vsakdo, kdor je hotel veljati za znanstveno izobraženega, čeprav ni imela tolikšnega praktičnega pomena kakor latinščina in je zaradi tega bil pouk grščine na ljubljanski in celovski stanovski šoli le elementaren²⁶.

V tej miselnosti aristokracije duha, ki ga je v protestantskih stanovskih šolah ustvarjala klasična latinščina kot absolutna avtoriteta učenosti, so se živi jeziki — slovenščina pa tudi nemščina ter ostali predmeti le težko uveljavljali²⁷.

III

Ob koncu 16. stoletja so protestantske šole na Slovenskem postale žrtev protireformacijske netolerance. Zmagovita protireformacija, ki je videla v njih v smislu svoje dobe le privesek luteranske cerkvene organizacije, je te šole zaprla skupaj s protestantskimi cerkvami, njihove učitelje pa izgnala skupaj s protestantskimi duhovniki.

Katoliška cerkev pa si je svoj izgubljeni vpliv na ljudi, ki sta ga ji bila krepko omajala humanizem in reformacija, poskušala na ideološkem področju povrniti po tridentinskem koncilu z jezuiti kot borbeno avantgardo katoliške protireformacije.

Znano je, da so se jezuiti pri svojem šolskem delu načelno omejevali na srednje in višje šolstvo (filozofsko in teološko fakulteto), elementarno šolstvo so prepuščali drugim, ker je bil njihov red preveč pomemben, da bi se ukvarjal s poučevanjem branja in pisanja. Pri nas so se sicer v začetku ukvarjali z elementarnim šolstvom, toda to je bilo le začasno stanje spričo dejstva, da po ukinitvi protestantskih ni bilo drugih elementarnih šol²⁸.

Jezuiti so na Slovenskem ob koncu 16. in začetku 17. stoletja ustanovili svoja središča v Ljubljani, Celovcu, Gorici in v Trstu, sredi 18. stoletja pa tudi v Mariboru²⁹.

Ker so usposobljali svoje gojence za obvladanje sveta, za vodilno vlogo v družbi, so jih morali najprej oborožiti z znanjem, s katerim se je v tem času bilo mogoče uveljaviti in utrjevati moč cerkve. Tako znanje je bilo v drugi polovici 16. stoletja, ko se je ta pedagoški sistem izoblikoval, predvsem znanje teologije s cerkvenim pravom in znanjem filozofije. To znanje so posredovali jezuiti svojim gojencem v sklopu svojih višjih študij (studia superiora) tudi v naših najpomembnejših šolskih središčih.

²⁶ V. Schmidt, Pedagoško delo, o.d., str. 122.

²⁷ J. Ciperle, Gimnazije, I., o.d., str. 13—16; G. Mertz, o.d., str. 240—243.

²⁸ F. Zwitter, o.d., str. 19; H. Jedin, *Katolische Reform und Gegenreformation*, Handbuch der Kirchengeschichte, Bd. 4, Freiburg 1967, str. 449—604; E. W. Zeeden, *Das Zeitalter der Gegenreformation*, Freiburg 1967, str. 122; E. Rosa, *I Gesuiti dalle origini ai nostri giorni*, Roma 1957; Koch, *Geschichte des Jesuitenordens*, *Jesuiten-Lexikon*, Paderborn 1934, str. 603—665; F. Dolinar, *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje (1597—1704)*, Ljubljana 1976, str. 51—52.

²⁹ J. Ciperle, Gimnazije, I., o.d., str. 20—21 in tam navedena literatura.

Do znanja stvari pa je tudi po nazorih pedagogike jezuitov vodilo znanje jezikov, predvsem latinščine in grščine, in sicer naj bi njihovi gojenci obvladali latinščino tako, da bi mogli izražati v njej naučene misli logično pravilno in učinkovito. Ta smoter — *perfecta eloquentia* — je bila kakor že prej na protestantskih tudi na jezuitskih gimnazijah glavni smoter jezikovnega pouka in glavni smoter gimnazijskega pouka sploh, vse drugo mu je bilo podrejeno. Sistem jezuitskih gimnazij (uporabljam ta izraz zaradi večje razumljivosti; jezuiti so ta del svojega šolstva imenovali nižje študije, *studia inferior*) je temeljil na njihovem študijskem redu (*Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu*) iz leta 1599, ki je bil strogo obvezen za vse jezuitske šole. Popolna jezuitska gimnazija pa je obsegala šest razredov, ki so jih glede na stopnjo pouka latinščine, imenovali: *infima*, *elementaris* ali *parva*, *principia*, *grammatica*, *syntaxis*, *poetica* in *rhetorica*³⁰.

Glavna naloga prvih štirih razredov — gramatikalnih — je bila naučiti učence latinščine. V zadnjih dveh razredih — humanitetnih — pa naj bi izoblikovali sposobnost aktivnega obvladanja latinskega jezika in stila v govoru in pisavi, torej „umetnosti govorjenja in pesnikovanja, ki se ju pridobi s teorijo, stilističnimi vajami in z erudicijo“. Teorija — to so pravila govornišva, ki jih je učitelj obravnaval ob tekstih Cicerona, Aristotela, Demostena, Platona, Homerja in Pindarja. Pri tem je pokazal učencem, kako so se izražali in razporejali misli v antiki, kako so znali poslušalcem ugajati, kako so svoja stališča utemeljevali itd. S stilističnimi vajami pa so se učenci usposobili posnemati navedene vzore in sestavljati po njihovem zgledu razne opise, prevajati iz grščine v latinščino in obratno, razvezovati verze v prozo, zložiti epigram in podobno. Nekaj malega je moral govornik vedeti tudi o stvari, o kateri je govoril. Za to naj bi ga usposobila „erudicija“, nekakšno učenjaško znanje, ki se je s svojo vsebino približevalo zgodovini. To je bilo edino stvarno znanje, ki ga je *ratio studiorum* dopuščala na stopnji gimnazijskega pouka³¹.

Za grščino je bilo na jezuitskih gimnazijah še manj poskrbljeno kot na protestantskih. Protestantski teologi so namreč morali poznati grščino, ker so se radi sklicevali na prvotni tekst novega testameta, za katoliško cerkev in jezuite pa je bil odločilen latinski prevod *Vulgata*. Da pa ne bi zaostajali za — po njihovem mnenju — krivoverci in da bi z njimi laže polemizirali o verodostojnosti teoloških tekstov, so poučevali tudi grščino. Z grščino so pričeli na prvi stopnji pouka (branje, pisanje in začetki oblikovanja) in nadaljevali v zadnjih gramatikalnih razredih z oblikoslovjem in čtivom. Na humanitetni stopnji pouka se je temu pridružila še sintaksa in metrika ter čtivo v zvezi s poukom govornišva omenjenih grških avtorjev. Pri tej jezuitski adaptaciji tedanjega

³⁰ F. Dolinar, o.d., str. 45—47; B. Duhr, *Die Studienordnung der Gesellschaft Jesu*, Freiburg Br. 1896, str. 60—82.

³¹ V. Schmidt, *Zgodovina*, I., o.d., str. 122—123; F. Dolinar, o.d., str. 49—50.

splošnega tipa humanistične gimnazije je bila seveda latinščina učni jezik, uporaba drugih jezikov, tudi nemščine, pa je bila prepovedana³².

Že v prvi polovici 17. stoletja so jezuiti na Slovenskem (v Celovcu, Gorici in Ljubljani) začeli predavati v svojih kolegijih kazuistiko (moralno teologijo) ter nekoliko kasneje tudi kanonsko pravo; trije letniki filozofskega študija (logika, fizika in metafizika z matematiko) pa so se ustanovljali v Celovcu in Gorici postopoma od srede 17. stoletja dalje, v Ljubljani pa na isti način od začetka 18. stoletja. Gledano s formalno pravnega stališča so jezuiti pri nas ustvarili višje študije (popolno filozofijo in nekak skrajšan kurz teologije za praktične potrebe, duhovnikov), na katerih se pa niso podeljevali akademski naslovi, ker je bil za to potreben poseben privilegij, ki ga pa jezuiti nikjer pri nas niso prejeli in ki po mnenju Paulsena, znamenitega raziskovalca preteklosti univerz, predstavlja edino ostro mejo med študiji in pravimi univerzami. V skladu z univerzitetno tradicijo — od srednjega veka dalje — je bila tudi na naših jezuitski višjih študijah latinščina še globoko v 18. stoletje edini učni in občevalni jezik. Šele odtlej jo polagoma izrinja nemščina³³.

V 18. stoletju je jezuitsko šolstvo, ki se vse od 16. stoletja skoraj ni spremenilo, postalo močno okorelo, njihov vzgojni in učni ustroj pa je vse bolj zaostajal za potrebami svojega časa. Prav v tem času se večja zanimanje za žive jezike in nacionalno kulturo, medtem ko so jezuiti vztrajali pri latinščini kot učnem jeziku, večja pa se tudi zanimanje za naravoslovne predmete³⁴.

V splošnem evropskem razvoju tega časa se je pedagoška literatura prosvetljenstva usmerila s posebno ljubeznijo proti latinskim šolam ter zahtevala njihovo vsebinsko preoblikovanje v smislu posredovanja „uporabnih znanj za življenje“. Zahteve po „realni šoli“ so postajale z gospodarskim in socialnim razvojem vse bolj prevladujoče. V smislu specifične strokovno-izobraževalne naloge pouka latinščine in grščine se je prosvetlenski kritiki te šole v določeni meri pridružila tudi novo-humanistična pedagogika. V Avstriji seveda razvoj na pedagoškem področju do srede 19. stoletja ni došel tako daleč, čeprav so bile silnice tudi tu že naravnane v to smer³⁵.

Po ukinitvi jezuitskega reda leta 1773 je avstrijska država tudi pri nas prevzela najpomembnejše gimnazije in višje študije v svoje roke. Monopol jezuitskega reda je nadomestil monopol države. Sledile so

³² B. Duhr, o.d., str. 84; V. Schmidt, Zgodovina, I., o.d., str. 124; F. Zwitter, o.d., str. 20; F. Dolinar, o.d., str. 50; J. Nečasek, Geschichte des Laibacher Gymnasiums, II, Programm und Jahrsbericht des k.k. Obergymnasiums zu Laibach, Laibach 1860, str. 3—12.

³³ F. Zwitter, o.d., str. 28; B. Reisp, Višje šole na Slovenskem v XVII. in XVIII. stoletju, Kronika, X/3 (1962), str. 163; F. Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts vom Ausgang des Mittelalters bis zur Gegenwart, I—II, Leipzig 1896/97.

³⁴ G. Strakosch—Grassman, o.d., str. 107; F. Zwitter, o.d., str. 30—31.

³⁵ F. Schnabel, Deutsche Geschichte im neunzehnten Jahrhundert, Der Aufstieg der Nationen, Freiburg im Breisgau 1964, str. 183—187.

različne reforme (G. Marxa, I. Langa), ki pa v vsebinskem pogledu vse do leta 1848 omahujejo med konceptom latinske šole, torej šole, ki naj uči predvsem latinščino in konceptom šole, ki naj daje splošno izobrazbo na osnovi pouka vrste različnih predmetov med njimi tudi latinščine. A v praksi gimnazijskega pouka je vse to obdobje latinščina ostala slej ko prej glavni predmet s staro nalogo usposobiti učence za poklice in študije, ki so zahtevale znanje tega jezika³⁶.

Usposabljanje učencev za gimnazijski študij, ki je zahteval že določeno predizobrazbo, med drugim tudi osnovne elemente latinščine, pa so po izidu prvega avstrijskega osnovno-šolskega zakona — Splošne šolske naredbe iz leta 1774, ki je tudi na Slovenskem po skoraj dvesto letih postavila temelje osnovni šoli, prevzele normalke in deloma glavne šole, torej oba višja tipa osnovnih šol³⁷.

Kratkotrajno razdobje Napoleonovih Ilirskih provinc (1809—1814) na precejšnjem delu slovenskega etničnega ozemlja, kar se tiče naše teme, ni prineslo bistvenih sprememb. Latinščina je ostala učni predmet in v določeni meri zaradi praktičnih razlogov tudi učni jezik na francoskih gimnazijah in licejih (torej obeh tipih francoskih srednjih šol pri nas). V veliki meri pa je bila tudi jezik predavanj na écoles centrales, francoski univerzi v Ljubljani. Iz filozofskega študija, enega izmed sedmih študijskih smeri te prve prave visokošolske ustanove na Slovenskem, pa je v primeri s prejšnjim avstrijskim licejskim filozofskim študijem izpadla grščina³⁸.

IV

Revolucija 1848 je postavila v Avstriji na dnevni red med drugim tudi veliko zaostalost obstoječega srednjega in visokega šolstva v predmarčni dobi. Leta 1849 je po predhodnih pripravah nastal „Osnuitek organizacije gimnazij in realk v Avstriji“ („Entwurf zur Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich“), ki je ukinil dvoletne filozofske študije oziroma jih prenesel z licejev na gimnazijo, ki je tako postala osemrazredna³⁹.

Osnuitek organizacije gimnazij in realk v Avstriji (gimnazijski osnuitek) je temeljito prelomil z fevdalno tradicijo gimnazijskega pou-

³⁶ J. Ciperle, Ljubljanska gimnazija (1773—1808), I., Kronika, XXVIII (2) (1980), str. 111—121; J. Nečasek, Programm und Jahresbericht k.k. Obergymnasiums zu Laibach 1861, o.d., str. 3; Sammlung der Verordnungen und Vorschriften über die Verfassung und Einrichtung der Gymnasien, Wien 1817, str. 25.

³⁷ Allgemeine Schulordnung für die deutschen Schulen (po dunajskem patentu izdal Eger v Ljubljani leta 1777), original v Slovenskem šolskem muzeju, Ljubljana, inv. št. 1175 (Anhang, Pervissk).

³⁸ L. Hahn, Das Unterrichts-Wesen in Frankreich, Breslau 1848, str. 117; M. Glatigny, Histoire de l'enseignement en France, Paris 1949, str. 90—103; J. Tavzes, Slovenski preporod pod Francozi, Ljubljana 1929; V. Schmidt, Zgodovina, II., o.d., str. 81—93; F. Zwitter, o.d., str. 38—43.

³⁹ J. Ciperle, Gimnazije na Slovenskem v letu 1848 ter njihov razvoj do leta 1918 (Gimnazije II), Razstavni katalog SŠM, Ljubljana 1979 in tam navedena literatura.

ka v Avstriji in mu začrtal smernice, ki so obveljale vse do konca Avstro—Ogrske, pri nas pa tudi še po tem času. Na tej osnovi so se v avstrijskih gimnazijah začeli postopoma uveljavljati najboljši dosežki dotedanjega razvoja buržoazne pedagogike. Gimnazijski osnutek je namreč nastal pod močnim vplivom pedagoških idej novega humanizma, ki so jih izpovedovali ideologi nemškega meščanstva proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja. Vzgojo v okviru stanu in stanovsko omejene vzgojne smotre je zavračal s sklicevanjem na človekovo naravo, na pravice njegove osebnosti. Vzor za takega, skladno s svojo naravo vzgojenega človeka, so predstavniki te pedagoške smeri (Wolf, Herder, Humboldt, Bonitz) našli v antiki, v njenem vzgojnem smotru kolokagatije — vsestransko, to je estetsko in telesno, moralno in umsko, razvitega človeka; pri čemer so vse te razvojne smeri harmonično uravnovešene. Razlike med pedagogiko novega humanizma in humanistično pedagogiko 14. do 16. stoletja pa so precejšnje. Obstojata pa med njima seveda tudi skupne točke. Omenimo le ekskluzivnost gimnazijskega pouka. Gimnazijski pouk, kakor se je razvil pod vplivom „starega“ humanizma, se je navezoval predvsem na latinsko kulturo, na Rimljane in utemeljeval s tem prevladujoč položaj latinščine na gimnazijah. Novi humanizem pa se je zgledoval bolj po grški kulturi in je v svoji gimnazijski pedagogiki naglašal grščino kot učni predmet, ne da bi hotel s tem latinščini odrekat njeno vrednost za višje izobraževanje. Oba klasičnima jezicoma je prisodil novo zahtevnejšo nalogo v gimnazijskemu pouku. Novohumanistična gimnazijska reforma je način pouka latinščine bistveno spremenila. A ostala je pomemben gimnazijski predmet, vendar z novo nalogo, ki naj bi jo uresničevala skupaj z grščino. Oba klasična jezika naj bi uvajala dijake v antično kulturo, naj bi jih z vzgojno močjo antičnih zgledov oblikovala v vsestransko, skladno s svojo naravo razvite osebnosti. Tudi sedaj so gimnazijci brali latinske in grške pisce, toda ne več zaradi posnemanja njihovega sloga. S pomočjo beril naj bi spoznavali in si prisvajali antično kulturo, se ob njej plemenitili, si šolali duha, se estetsko in moralno vzgajali ter razvijali sposobnosti za latinsko kulturno tvornost in za samostojno izražanje svojih misli v materinščini. V ospredje latinskega pouka je sedaj stopilo čtivo z jezikovno in zlasti vsebinsko razlago. Stilistične vaje so izgubile svoj pomen⁴⁰. S tem je gimnazija bistveno spremenila svoj značaj, svojo vlogo v šolskem sistemu. Zdaj ni bila več latinska šola, šola za učenje latinščine; marveč je postala splošnoizobraževalna šola. S tem izobraževanjem ter vsestranskim razvijanjem dijakov naj bi gimnazija usposabljala svoje absolvente za fakultetne študije, ne pa da bi jih skušala čim bolj naučiti ta ali oni predmet⁴¹.

⁴⁰ Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich, Wien 1848; I. Kankoffer, Handbuch der Patente, Gesetze und Verordnungen, Wien 1855, str. 96—97; A. Matauschek, Normalien—Nachschlagbuch für Lehrer und Direktoren der oesterreichischen öffentlichen Gymnasien, Prag 1859, str. 98.

⁴¹ V. Schmidt, Zgodovina, III., o.d., (Ljubljana 1966; isti, Primerjalna zgodovina, o.d., str. 40—44).

Latinščina je torej z gimnazijsko reformo izgubila prejšnji dominirajoči položaj, a ostala je pomemben učni predmet. Učni načrt je sedaj določal za pouk tega predmeta naslednje učne cilje: poznavanje osnov latinske gramatike, pridobitev določene spretnosti v prevajanju lažjih tekstov, poznavanje rimske literature, predvsem njenih najpomembnejših del, ter pridobitev smisla za stilistične oblike latinskega jezika in s tem posredno za lepoto govora na sploh. Pri grščini pa so dijaki odslej spoznavali v prvih razredih oblikoslovje atiškega dialekta, poleg tega pa še najbolj nujna in bistvena poglavja sintakse, v višjih razredih pa osnovna dela iz grške literature⁴².

Od sredine sedemdesetih let (19. stoletja) pa je postopno uvajanje slovenščine kot učnega jezika v nižjih, tik pred prvo svetovno vojno pa tudi v višjih gimnazijskih razredih na Slovenskem zahtevalo ustrezne učbenike tudi za pouk latinščine (do tega časa so bili namreč pri nas v celoti v rabi avstrijsko-nemški učbeniki avtorjev F. Süpfleja, A. Scheindlerja, F. Schultza, M. Schinagla, G. Curtiusa, W. Hartla itd.). Med avtorji slovenskih latinskih in grških učbenikov pa moramo omeniti Hrovata, Kermavnerja, Wiesthalerja, Tomiška, Košana, Požarja in Pipenbacherja.

V avstrijski pa tudi naši pedagoški literaturi ob koncu 19. stoletja je moč najti močne težnje po delni oziroma popolni odpravi klasičnih jezikov kot gimnazijskih učnih predmetov. To se je odrazilo v rasti realnih gimnazij, pa tudi v zmanjšanju števila klasičnih beril ter latinskih pismenih nalog v gimnazijah splošnega (klasičnega) tipa.

Tudi na Slovenskem nastajajo v tem času društva prijateljev humanistične gimnazije (humanistične izobrazbe), kakor tudi društva za radikalno reformo te šol. Seveda bi spremljanje včasih zelo burne in pogosto čustveno vodene, a interesantne diskusije preseгло naše možnosti.

Zaključimo naš prikaz s temeljno ugotovitvijo, da je pouk klasičnih jezikov in šol, ki so ga posredovale, seveda v različnih obdobjih različno, a vendarle v splošnem bistveno doprinesel k formi in vsebini zahodne (evropske) civilizacije. Brez njih bi ne bila ne evropska ne slovenska kultura to kar je; izgubila bi stik z antiko. Le-ta pa tudi v današnjem času — tehnične civilizacije konca 20. stoletja — ni izgubila na pomenu, tudi pri oblikovanju humane, v sebi enotne, osebnosti; morda celo pridobila.

Ljubljana.

J. Ciperle.

⁴² Gimnazijska letna poročila na Slovenskem (1850—1918); T. Matauschek, Normalien Nachschlagebuch für Lehrer und Direktoren der Oesterreichischen öffentlichen Gymnasien, Prag 1864, str. 124—126.

ZUSAMMENFASSUNG

J. Ciperle: DIE ALTEN SPRACHEN UND DIE BILDUNGSANSTALTEN AUF DEM GEBIET DER SLOWENEN BIS ZUM JAHR 1918

Der Autor behandelt fast tausendjährige Entwicklung des lateinischen und griechischen Unterrichts auf dem ethnischen Gebiet der Slowenen im Zusammenhang mit der historischen Entwicklung der entsprechenden Bildungsanstalten.

Im slowenischen Gebiet existierten im Mittelalter — bei dem Analphabetismus der überwiegenden Mehrheit der Bevölkerung — die Elementarschulen. Obwohl wir nicht wissen in welchem Maße das Latein in dieser Zeit bei uns gelehrt wurde, können wir doch mit der Gewißheit sagen, daß der Umfang der verlangten Kenntnisse von diesen Sprachen nicht das Trivium überschritt. Die Unterrichtssprache war das Latein.

Im 16. Jahrhundert entstanden in Deutschland aus der Bindung der pädagogischen Ansichten des Protestantismus und der humanistischen Pädagogik des 16. Jahrhunderts die protestantischen Lateinschulen, die ersten Gymnasien, die seinen Schülern solche Bildung sicherten, die die Voraussetzung der Aufnahme an eine Universität im Zeitalter des Humanismus war. Das Mittelalter kannte die Schulen dieses Typs nicht. Die Lateinschulen dieser Zeit waren vor allem die Sprachschulen für das Latein und das Griechisch. Die Fachkenntnisse (Theologie, Jus und Medizin) wurden erst danach an den Universitäten erlernt.

Am Ende des 16. Jahrhunderts mit dem Sieg der Gegenreformation wurde auch auf dem Gebiet der Slowenen die Monopolstellung des Jesuitenordens im Bereich der Gymnasial- und Höherenstudien hergestellt. Die Jesuiten errichteten ihre Gymnasialklassen in Ljubljana, Celovec (Klagenfurt), Gorica (Görz), Trst (Triest) und in Maribor. Der Hauptzweck des jesuitischen Gymnasialunterrichts war die lateinische, teilweise auch die griechische Sprache. Die Jesuiten begannen bereits seit der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts auf dem Gebiet der Slowenen schrittweise die höheren Studien (die Theologie und die Philosophie) auszubauen, wo das Latein die Vortragsprache bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts blieb. Das Unterrichtswesen der Jesuiten, das sich seit dem 16. Jahrhundert kaum verändert hatte, wurde im 18. Jahrhundert schon völlig starr; sein Unterrichts- und Erziehungssystem blieb hinter den Erwartungen seiner Zeit immer stärker zurück. Im Jahre 1773 folgte dann die Auflösung des Jesuitenordens.

An die Stelle des Jesuitenmonopols trat nun das Monopol des Staates, der alle bedeutendsten Gymnasien und höhere Studien auch auf dem Gebiet der Slowenen in seinen Händen vereinigte. Als neuer Lehrgegenstand wurde in den Gymnasien jetzt die Naturkunde eingeführt, aber das Latein behielt noch immer ihre primäre Rolle. Wir können behaupten, daß die Gymnasien inhaltlich gesehen bis zum Jahre 1848 zwischen der Konzeption der Lateinschule (in der in erster Linie die lateinische Sprache unterrichtet wurde) und der Konzeption einer Schule, die die allgemeine Bildung auf Grund verschiedener Lehrgegenstände geben möchte, pendelten.

Die Revolution von 1848 stellte sich zum Ziel die Revision der beträchtlichen Rückständigkeit des Mittel- und Hochschulwesens des vormärzlichen Österreich. Die Gymnasien wurden jetzt aus der sechsjährigen Lateinsschulen in die achtjährige allgemeinbildende Schulen umgewandelt. Der Unterricht der alten Sprachen, besonders des Latein, erhielt aber einen neuen Inhalt. Die Schüler wurden von den Altprachen in die Kultur der Antike eingeführt und auch mit der Hilfe der anderen Lehrgegenstände in die allseitig, seiner Natur gemäss erzogene Personen entwickelt. Auf diesen Grundlagen fungierten die Gymnasien auf dem Gebiet der Slowenen nicht nur bis zum Ende der österreichisch — ungarischen Monarchie, sondern noch danach. Seit der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts sind auch in den slowenischen Ländern starke Bestrebungen für die Entfernung der alten Sprachen als Gymnasiallehrgegenständen bemerkbar.

Lateinischer und griechischer Unterricht in verschiedenen Jahrhunderten bedeutet für die Intelligenz auf den slowenischen Boden das entscheidende Moment im Kennenlernen der klassischen Kultur. Ohne ihn wäre die europäische und auch die slowenische Kultur nicht das, was sie ist. Die Bindung mit der klassischen Kultur wäre verlorengegangen.